

Exkurzia z humánnej geografie 2023

Dátum: 10. 9. – 15. 9. 2023

Trasa: Košice – Gelnica – Turzov – Palcmanská Maša – Telgárt – Brusno – Banská Bystrica – Zvolen – Banská Štiavnica – Dudince – Šahy – Štúrovo – Komárno – Vodné dielo Gabčíkovo – Budmerice – Bratislava (Volkswagen) – Holíč – Brezová pod Bradlom – Trnava – Piešťany – Trenčín – Lednické Rovne – Vršatecké bradlá – Podskalie – Manínska tiesňava – Bytča – Vysoká nad Kysucou – Korňa – Stará Bystrica – Oravská priehrada – Liptovská Mara – Poprad-Spišská Sobota – Beharovce (tunel Branisko) – Košice

Popis: V dňoch 10. – 15. 9. 2023 sa pre študentov 2. a 3. ročníka geografie na Prírodovedeckej fakulte UPJŠ v Košiciach uskutočnila Exkurzia z humánnej geografie pod vedením Dr. Kullu, doc. Novotného a Dr. Pregiho. Primárnym cieľom exkurzie bolo upevniť si teoretické vedomosti nadobudnuté počas štúdia priamo v teréne a získať nové poznatky o regiónoch Slovenska, na ktoré nadviaže výučba v ďalších semestroch.

Počas šiestich dní študenti absolvovali trasu takmer 1600 km rôznymi územnými a správnyimi, historickými regiónmami či geomorfologickými jednotkami Slovenska. Navštívili sme takmer 40 lokalít zvolených tak, aby účastníkom umožnili hlbšie preniknúť do problematiky sociálno-ekonomického vývoja našej krajiny s dôrazom na populačné, sídelné, administratívne, kultúrne či hospodárske pomery v rôznych regiónoch Slovenska.

Študenti navštívili viaceré centrá nadregionálneho a regionálneho významu (Banská Bystrica, Bratislava, Trnava, Trenčín), ale aj malé mestá, ktoré zohrávajú špecifickú pozíciu v sídelnej hierarchii Slovenska (Šahy, Holíč, Štúrovo, Brezová pod Bradlom, Bytča). Navštívili tiež viaceré vidiecke obce s rozmanitou hospodárskou funkciou Lednické Rovne (priemysel), Vysoká nad Kysucou (poľnohospodárstvo), Stará Bystrica (cestovný ruch).

Fyzickogeografické ale aj polohové a sociálno-ekonomické aspekty sme hodnotili pri návšteve kúpeľov (Brusno, Dudince, Piešťany), navštívili sme aj viaceré kultúrno-historické pamiatky (kaštieľ v Budmericiach, veterný mlyn v Holíči, Mohyly M. R. Štefánika na Bradle, kaštieľ v Bytči, či orloj v Starej Bystrici), či prírodné zaujímavosti (Manínska tiesňava, Vršatecké bradlá, ropný prameň v Korní). Z hľadiska rozvoja cestovného ruchu, ktorý je úzko spojený s baníctvom, bola zaujímavá návšteva Banskej Štiavnice, ktorá je spolu s technickými pamiatkami okolia mesta zapísaná do zoznamu Svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Veľmi milé prijatie sme zažili aj v obci Vysoká nad Kysucou, kde nás prijal starosta obce Mgr. Anton Varecha – geograf, ako aj miestny farár František Mikuláš, ktorý nás oboznámil s flórou miestnej biblickej záhrady.

Prepojenie fyzickogeografických predpokladov s polohovým potenciálom a humánno geografickými danosťami výborne zdokumentovala návšteva Agrofarmy Hannibal vo Vyskej nad Kysucou, kde nás majiteľ agrofarmy a zároveň lyžiarskeho strediska v neďalekom Makove oboznámil aj s prepojením poľnohospodárstva a cestovného ruchu v rámci jeho podnikateľských aktivít. Podobný charakter mala návšteva vínnej pivnice MM VINO v Budmericiach, kde nám jej majiteľ Ing. Moravčík priblížil problematiku pestovania viniča a výroby vína v Malokarpatskej vinohradníckej oblasti.

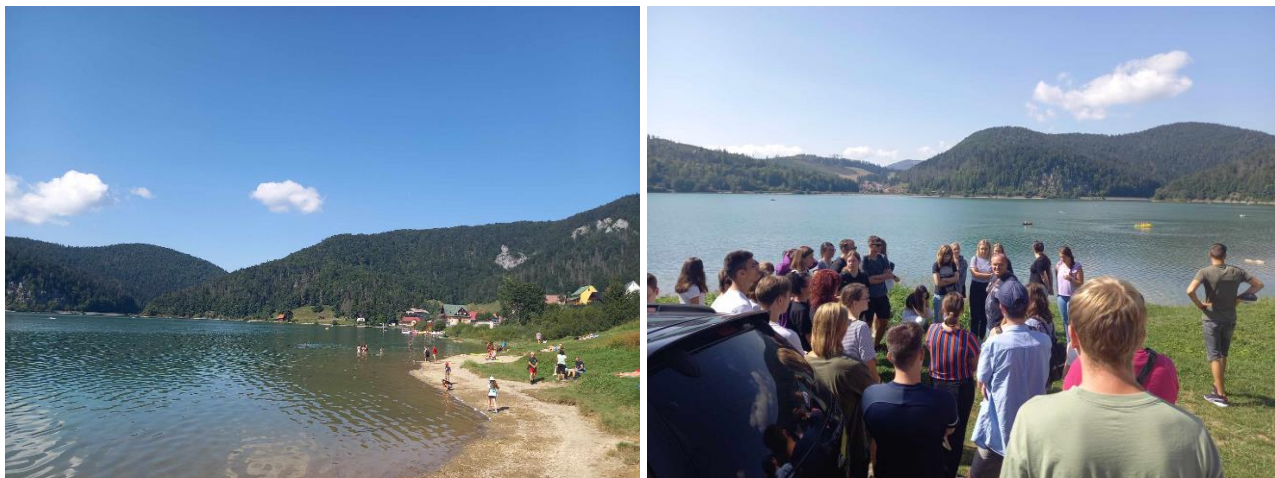
Napriek tomu, že je dostať sa na exkurziu do priemyselných podnikov je čoraz náročnejšie, podarilo sa nám navštíviť výrobné prevádzky automobilového (Volkswagen Bratislava) a sklárskeho (RONA Lednické Rovne) priemyslu. Predstavitelia týchto firiem nám priblížili odberateľsko-dodávateľské vzťahy, problematiku dopravy a logistiky produktov, či výziev trhu práce a podnikateľského prostredia v krajine. Kľúčovým lokalizačným faktorom ekonomických aktivít je doprava a dopravná infraštruktúra. Z tohto pohľadu bola zaujímavá exkurzia v riadiacom stredisku tunela Branisko, či na Vodnom diele Gabčíkovo.

Exkurziu sme začali v bývalom baníckom meste Gelnica, kde sme absolvovali krátku prechádzku centrom mesta. Priestorovú štruktúru mesta sme si mohli lepšie predstaviť pri pohľade zo zrúcaniny gelnického hradu. Doc. Novotný pred budovou banského múzea poukázal na históriu baníctva, historicko-spoločenský a ekonomickú transformáciu tohto okresného mesta a centra Hnileckej doliny.

Severozápadne od mesta Gelnica sa nachádzajú Turzovské kúpele. Klimatické kúpele tu boli založené v roku 1899 a v roku 1903 sprevádzkované niekdajším majiteľom miestnych baní a pozemkov Karlom Menesdorferom. Boli obľúbeným miestom rekreácie uhorskej šľachty. Kúpele nedávno kúpil Košický samosprávny kraj, ktorý má ambície areálu aspoň čiastočne prinavrátiť zašlú slávu.

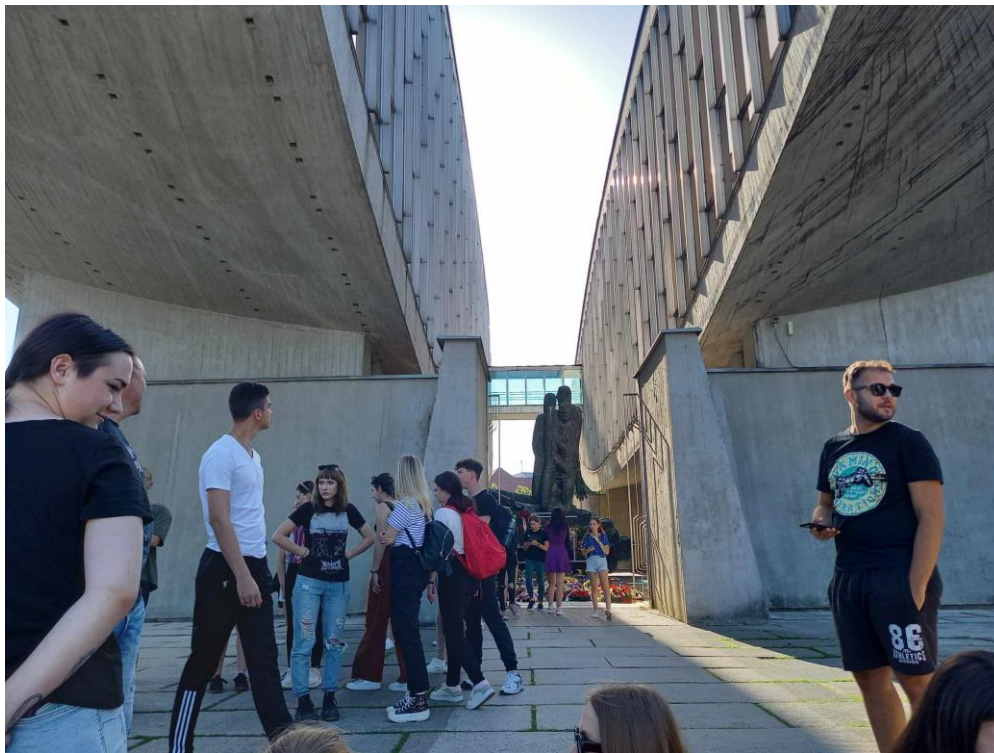
Za nádherného slnečného počasia sme si mohli vychutnať krásy najväčšej vodnej nádrže na území Slovenského raja. Palcmanská Maša sa nachádza na hornom toku rieky Hnilec pri obci Dedinky, ktorá je významným strediskom cestovného ruchu a východiskový bod turistických trás v južnej časti Slovenského raja. Z brehu vodnej nádrže sme mohli vidieť v prevádzke aj zrekonštruovanú lanovku na Geravy.

Z doliny rieky Hnilec sme sa cez sedlo Besník presunuli do údolia rieky Hron, pri ktorého prameni sme si spravili prvú zastávku na Pohroní. Na tejto lokalite sme študentov okrem iného oboznámili s unikátnymi technickými pamiatkami nachádzajúcimi sa na železničnej trati medzi Červenou Skalou a Margecanmi – Chramošský viadukt, Besnický tunel a predovšetkým Telgártska slučka. Priblížili sme si tu aj regionálne členenie Slovenska od prof. Lukniša, keďže práve v tejto oblasti sme sa nachádzali na hranici viacerých územných jednotiek tejto regionalizácie.

Pre podobnosť zloženia minerálnych vôd dostali kúpele v Brusne pomenovanie *slovenské Karlove Vary*. Bohužiaľ, viaceré z historicky vzácných kúpeľných domov zo začiatku 20. storočia nachádzajúcich sa v areáli kúpeľného parku v súčasnosti chátrajú.

V čase vrcholiaceho Radvanského jarmoku sme navštívili krajské mesto Banská Bystrica. Študenti sa oboznámili s históriou mesta spojenou s baníctvom ako aj obchodnou funkciou. Priblížili sme si polohové špecifiká mesta a ich vplyv na súčasnú sociálne-ekonomické pomery mesta i celej Zvolenskej kotliny. Nevynechali sme ani informácie o významnej úlohe Banskej Bystrice počas SNP (na obrázku pamätník SNP). Počas prechádzky po centre mesta študenti spoznali areál banskobystrického hradu, šikmú hodinovú vežu, či expozíciu tankov a obrnených vozidiel nachádzajúcich sa pri pamätníku SNP.

Jednou z najatraktívnejších zastávok tohtoročnej exkurzie bola Banská Štiavnica, kedysi najvýznamnejšia lokalita ťažby vzácnych kovov v celej Rakúsko-uhorskej monarchii. Na konci 18. storočia patrila k najväčším mestám Uhorska. O význame baníctva svedčí, že tu bola založená prvá banská akadémia na svete. My sme absolvovali prechádzku na nedávno zrekonštruovanú banskoštiavnickú barokovú kalváriu, odkiaľ sa nám naskytol nádherný pohľad na historické jadro mesta zapísaného v zozname UNESCO. Následne sme si pozreli centrum mesta – Radničné a Trojičné námestie, na ktorom sme mohli vidieť dôsledky rozsiahleho požiaru, ktorý začiatkom roku 2023 poškodil viacero historických budov.

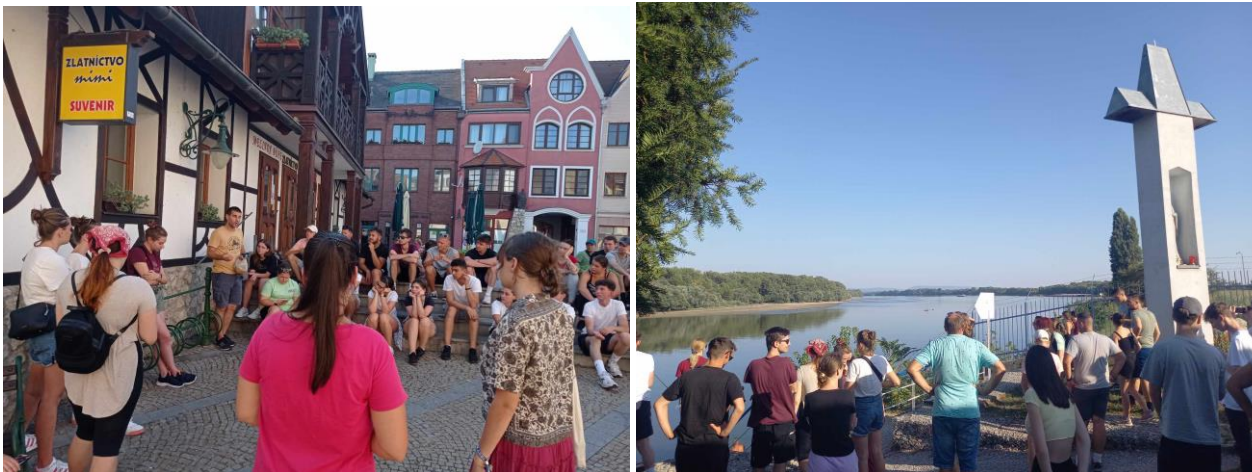
Dudince sú s necelými 1400 obyvateľmi najmenšia obec na Slovensku so štatútom mesta. V rámci Slovenska tunajšie kúpele patria k tým s najteplejšou klímou, najmenším počtom veterných a najväčším počtom slnečných dní v roku. Malá nadmorská výška (144 m) a poloha na rovine obkolesenej pahorkatinou spôsobujú, že klíma je typicky nížinná, veľmi teplá. Prírodné minerálne vody majú unikátne zloženie na liečbu chorôb pohybového aparátu, srdcovo-cievneho aparátu a neurologického systému, preukázateľný účinok je aj v detoxikačnej medicíne. Obsah síry vo vode blahodarne pôsobí na pokožku. Najväčšou raritou Dudiniec, ktorá je dodnes zahalená rúškom tajomstva, sú tzv. rímske kúpele. Kamenné vane v travertíne, pravdepodobne vytvorené človekom, sú na základe názvu, ktorý sa dedil z pokolenia na pokolenie, spájané s Rímskou ríšou.

Na rieke Ipel', na južných svahoch Krupinskej vrchoviny a severne od pohoria Börzsöny v Maďarsku leží mesto Šahy s približne 7000 obyvateľmi. Mesto vzniklo na významnej obchodnej ceste spájajúcej Ostrihom s Banskou Štiavnicou a rozrástlo sa okolo premonštrátskeho kláštora z 13. storočia. Najväčší význam dosiahlo začiatkom 19. storočia, keď sa stalo sídlom Hontianskej župy, čo dokumentuje honosný župný dom (fotka vpravo). Pred budovou kláštora a príslušného kostola sme si priblížili osobitosti sociálno-ekonomickej štruktúry mesta vyplývajúcej z jeho prihraničnej polohy.

Účastníkov exkurzie sme oboznámili s populačnými ale aj ekonomickými špecifikami mesta Štúrovo, ktoré sa nachádza v cípe medzi riekami Dunaj, Hron a Ipel'. Z nábregia Dunaja sa nám naskyol takýto nádherný pohľad na Katedrálu Panny Márie a sv. Vojtecha v Ostrihome. Priblížili sme si tak aj Ostrihom ako výrazné kultúrne a cirkevné centrum Uhorska, ako aj etnickú štruktúru obyvateľstva mesta aj neďalekého pohoria Pilišské vrhchy s početným zastúpením Slovákov.

Komárno je kultúrne centrum Maďarov na Slovensku, univerzitné mesto, regionálne centrum, dopravný uzol i turistická destinácia. Tieto skutočnosti sme si ilustrovali prechádzkou po centre mesta. Študentov zaujali predovšetkým rozsiahla protiturecká pevnosť, ako aj Nádvorie Európy, kde sa nachádza viac ako 40 budov, ktoré symbolizujú stavebné štýly rôznych krajín Európskej únie. Krátku zastávku sme absolvovali aj pri ústí rieky Váh do Dunaja.

V podvečerných hodinách sme dorazili k vodnému dielu Gabčíkovo, najväčšiemu vodnému dielu na Slovensku. Účastníkov sme oboznámili s dôvodmi a históriou výstavby, vrátane pôvodných zámerov výstavby vodného diela Gabčíkovo-Nagymaros. Predstavili sme si jednotlivé funkcie, ktoré vodné dielo plní a detailne sme si vysvetlili jeho význam v lodnej doprave. Bohužiaľ sme nemali šťastie vidieť loď v plavebnej komore.

Slovensko je bezpochyby automobilovou veľmocou. Je dlhodobo na čele rebríčka v počte vyrobených automobilov na počet obyvateľov. My sme počas exkurzie navštívili najväčšiu a najvýznamnejšiu automobilku na Slovensku – Volkswagen Slovakia, a.s. v Devínskej Novej Vsi. Po krátkom filme v návštevníckom centre, ktorý nás oboznámil s históriou a výrobným programom podniku, sme navštívili 3 výrobné haly – lisovňu, karosáreň a agregátňu halu. Študenti mali možnosť na vlastné oči vidieť vysoký stupeň automatizácie výroby.

Tento rok sa nám podarilo navštíviť aj najzápadnejší región Slovenska – Záhorie. Vybrali sme si vyššie položené miesto nad mestom Holíč, kde sme mali ako na dlani mestá Holíč ale aj vzdialenejšiu Skalicu. Študentov sme oboznámili s fyzickogeografickými špecifikami tohto regiónu – viate piesky s borovicovými lesmi ako aj s humánogeografickými špecifikami – obyvateľstvo, sídelná štruktúra, hospodárstvo, vinohradníctvo, nerastné suroviny, či cestovný ruch viažuci sa predovšetkým k mestu Skalica. Spomenuli sme tiež cezhraničné väzby tohto regiónu s príľahlým moravským územím.

V meste Holíč sme si pozreli jediný zachovalý veterný mlyn na Slovensku. Ide o tzv. holandský typ veterného mlyna s kruhovým pôdorysom a pôvodne otáčavou strechou s veterným kolesom, ktorá sa natáčala v smere vetra.

Počas cesty zo Záhoria na Dolné Považie sme nemohli obísť Mohylu M. R. Štefánika na Bradle. Pamätník sa nachádza na najvyššom vrchu Myjavskej pahorkatiny. Z Bradla je výborný výhľad na kopaničiarsky kraj v okolí Brezovej pod Bradlom. Takisto možno vidieť Košariská – obec, v ktorej sa M. R. Štefánik narodil. Študentov určite zaujala informácia, že pamätník bol postavený z travertínu z Dreveníka a spracovaného v Spišských Vlachoch a pod vedením Paola Franca Miglieriniho, tamojšieho rodáka.

Ďalším krajským mestom, ktoré sme počas exkurzie navštívili, bola Trnava – „slovenský Rím“. Dr. Kulla počas svojho výkladu predstavil špecifiká polohy mesta, ktoré ako jedno z mála väčších miest na Slovensku neleží na väčšej rieke. Takisto sa študenti oboznámili s bohatou históriou mesta, ktoré patrí k najstarším na Slovensku. V súčasnosti je Trnava polyfunkčné mesto s rozvinutým priemyslom (automobilový, potravinársky, nábytkársky, strojársky), cestovným ruchom (historické centrum mesta), univerzitné mesto (Trnavská univerzita, Univerzita Cyrila a Metoda) s výbornou dopravnou polohou (železničný uzol, diaľnica).

Budmerice sú malebná obec ležiaca na východnom úpätí Malých Karpát. Dominantou obce je Budmerický kaštieľ z konca 19. storočia. Pôvodne poľovnícky kaštieľ postavil Ján Pálffy. Je obklopený rozsiahlym anglickým parkom. Obec Budmerice patrí medzi vinohradnícke obce Malokarpatskej vinohradníckej oblasti a je súčasťou Malokarpatskej vínnej cesty. V obci sme navštívili vínnu pivnicu, kde sme odborný výklad spojili aj s ochutnávkou vín tradičných pre túto oblasť.

Piešťany sú naše najvýznamnejšie kúpeľné mesto s medzinárodným významom. Liečia sa tu predovšetkým poúrazové stavy a choroby pohybového ústrojenstva. Okrem horúcich liečivých minerálnych vôd prameniacich na kúpeľnom ostrove, je špecifikom liečby tzv. „piešťanské bahno“. Dr. Pregi počas výkladu pred Hotelom Thermia Palace predstavil študentom históriu kúpeľov, indikácie liečby, priblížil návštevnosť kúpeľov i ďalšie formy cestovného ruchu v meste a okolí (Sĺňava, Moravianska venuša a pod.).

Trenčín alebo inak mesto Matúša Čáka Trenčianskeho bolo ďalšou našou zastávkou na Považí. Dominantou mesta je nepochybne jeden z najkrajších hradov na Slovensku – Trenčiansky hrad. Obzvlášť pre študentov kombinácie história-geografia bolo zaujímavé si pozrieť rímsky nápis na skale pod hradom, dokumentujúci pobyt rímskych légii na tomto území. Jednou z najzaujímavejších pamiatok mesta je aj židovská synagóga nachádzajúca sa neďaleko Štúrovho námestia (obrázok vľavo).

Sklársky priemysel na strednom Považí má vyše storočnú tradíciu. Počas exkurzie sme navštívili podnik vyrábajúci nápojové sklo – RONA Lednické Rovne. Podnik vyprodukuje ročne 60 miliónov kusov skla a 96 % svojej produkcie vyváža do 80 krajín sveta. Počas odborného výkladu zamestnancov podniku sme sa dozvedeli o problematike zamestnanosti, výrobnom procese, či odberateľsko-dodávateľských vzťahoch. Mali sme možnosť na vlastné oči vidieť kombináciu tradičnej ručnej výroby pohárov a modernej strojovej výroby.

Z Vršateckých bradiel sa nám naskytl výborný výhľad na takmer celé Považské podolie, čo vytvorilo výborný predpoklad na oboznámenie sa so sídelnou štruktúrou či priestorovou diferenciáciou hospodárskych aktivít v tomto regióne. Priestor sme tu tiež venovali vybraným špecifikám územno-správneho členenia SR – napríklad prečo sa stala okresným mestom Ilava a nie Dubnica nad Váhom.

V predposledný deň exkurzie sa nám trošku pokazilo počasie, to nás však neodradilo od prechádzky krásnou Manínskou tiesňavou. Ide o epigenetický prielom vytvorený zarezaním sa Manínskeho potoka, ktorý rozdelil Manínske bralo na Veľký a Malý Manín. Počas prejazdu Manínskou tiesňavou sme obdivovali nielen krásy prírody ale aj zručnosti nášho šoféra autobusu pri prejazde tiesňavou ☺.

Stredné Považie sme opustili v Bytči, jednom z najmenších okresných miest na Slovensku. Navštívili sme areál Bytčianskeho zámku – renesančnej stavby so známym sobášnym palácom. Počas krátkej prechádzky sme mohli obdivovať aj príjemnú atmosféru na zrekonštruovanom malom námestí.

Zo stredného Považia sme sa presunuli na Kysuce, kde našou prvou zastávkou bola Agrofarma Hannibal vo Vysokej nad Kysucou. Farma je zameraná na živočíšnu výrobu – chov hovädzieho dobytku na mäso a chov oviec. Majiteľ farmy nás do detailov oboznámil s problematikou chovu, odberateľsko-dodávateľskými vzťahmi, dotačnou politikou v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ. Takisto nám predstavil aj zaujímavú previazanosť svojich podnikateľských aktivít na cestovný ruch vrátane reštaurácie, ktorá využíva

vlastné produkty z farmy.

V obci Vysoká nad Kysucou nás na obecnom úrade prijal starosta obce Mgr. Anton Varecha – absolvent štúdia geografie, ktorý nás stručne informoval o problematike riadenia obce, a takisto nám porozprával o významnom americkom astronautovi E. A. Cernanovi, ktorého korene siahajú do tejto obce. Študenti mali možnosť navštíviť aj jeho pamätnú izbu. Následne sme sa presunuli do areálu miestnej fary, kde farár František Mikuláš vytvoril zaujímavú biblickú záhradu, v ktorej sa nachádzajú rastliny spomínané v Biblii.

Ďalšou našou zastávkou bola obec Korňa, ktorá len niekoľko dní pred našou návštevou získala ocenenie *Dedina roka*. Na východnom okraji obce v blízkosti osady Muchovci sa nachádza ojedinelý európsky unikát - prirodzený povrchový výver ľahkej ropy s občasnými výronmi samozapaľujúceho sa metánu. Výver, ktorý dokumentuje roponosnosť flyšových vrstiev, obsahuje vysoké percentá olejov. Ropa sa sústreďuje v malom jazierku s priemerom 1,5 -2 m.

Kysuce sme opustili v Bystrickej doline v obci Stará Bystrica, ktorá je známa najväčšou drevenou sochou na Slovensku – Slovenským orlojom. Celková kompozícia predstavuje sediacu Madonu, Sedembolestnú Pannu Máriu, patrónku Slovenska. Orloj sa nachádza na námestí v centre Starej Bystrice, ktoré je veľmi pekne upravené a zrekonštruované. Atmosféru námestia s orlojom dotvárajú aj okolité budovy, ktoré sa nesú v podobnom architektonickom štýle.

V podvečerných hodinách sme sa zastavili v prístave pri Oravskej priehrade. Dr. Pregi na tomto mieste predstavil študentom nielen históriu, základné parametre a funkcie Oravskej priehrady, ale podal komplexné informácie o celom regióne Oravy. Venoval sa špecifikám obyvateľstva Oravy z hľadiska demografickej statiky a dynamiky, a priblížil aj priestorovú diferenciaciu hospodárskych aktivít v regióne.

Výborný pohľad na najväčšie vodné dielo na rieke Váh – Liptovskú Maru sme mali na diaľničnom odpočívadle Dechtáre. Študentom sme vysvetlili dôvody výstavby vážskej kaskády a konkrétne samotného VD Liptovská Mara. V ideálnom počasí sa nám naskytol krásny pohľad na Západné Tatry, či Chočské vrchy.

Pod Tatrami sme sa dostali do historického regiónu Spiš. Spišská Sobota, v minulosti známa aj pod nemeckým názvom Georgenberg, sa spolu s ďalšími spišskými mestečkami v roku 1946 zlúčila do dnešného mesta Poprad. V centre Spišskej Soboty sme študentov oboznámili s historickými, populačnými a ekonomickými špecifikami mesta Poprad aj celého regiónu. V súčasnosti Spišská Sobota plní úlohu historicko-turistického centra. Najvýznamnejšou pamiatkou je Kostol sv. Juraja postavený v polovici 13. storočia s gotickým interiérom a oltárom z dielne Majstra Pavla z Levoče. Prevažná časť meštianskych domov pochádza zo 16. a 17. storočia. Mnohé z nich v súčasnosti poskytujú reštauračné a hotelové služby, v niektorých sú umiestnené kultúrne a štátne inštitúcie. Stojí tu aj dom, v ktorom bol ubytovaný Matej Korvín. Na jeho počesť je tu vytesaná aj pamätná tabuľa.

Exkurziu sme ukončili prehliadkou nášho najdlhšieho diaľničného tunela Branisko. Exkurzia pozostávala z oboznámenia sa s modelom tunela Branisko, prehliadky režimového pracoviska operátorov na pracovisku NDS v Beharovciach. Následne sme sa presunuli k západnému portálu tunela Branisko, kde sme absolvovali prehliadku únikovej cesty, miestnosti centrálného riadiaceho systému a ventilátorovne.

Organizátori týmto ďakujú študentom aj vodičovi Miroslavovi Dziakovi za zdarný priebeh exkurzie, za disciplínu a zodpovedný prístup k povinnostiam počas aktívnej časti exkurzie, rovnako tak Prírodovedeckej fakulte UPJŠ za finančný príspevok, vďaka ktorému bola exkurzia pre účastníkov cenovo dostupnejšia.

M. Kulla, L. Novotný, L. Pregi